

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.71

Артем'єва Оксана Олександрівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри бухгалтерського обліку

Університет державної фіскальної служби України

Артемьева Оксана Александровна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры бухгалтерского учета

Университет государственной фискальной службы Украины

Artemieva Oksana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of Accounting

University of State Fiscal Service of Ukraine

Кричфалушій Аліна Іванівна

студентка

Університету державної фіскальної служби України

Кричфалуший Алина Ивановна

студентка

Университета государственной фискальной службы Украины

Krychfalushii Alina

Student of the

University of State Fiscal Service of Ukraine

**СИСТЕМА ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ЯК ІНДИКАТОР
СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
СИСТЕМА ГАРАНТИРОВАНИЯ ВКЛАДОВ КАК ИНДИКАТОР
УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ**

THE SYSTEM OF GUARANTEEING DEPOSITS AS AN INDICATOR OF THE STABILITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

***Анотація.** Економіка будь-якої держави залежить, передусім, від стабільності банківської системи. Значний сегмент даної діяльності складають пасивні банківські операції у вигляді банківських вкладів (депозитів). З можливих двох шляхів забезпечення повернення вкладів фізичних осіб – страхування вкладів та їх державного гарантування, Україною пріоритетним визнано саме інститут державного гарантування банківських вкладів. В статті наводиться сутність системи гарантування вкладів з точки зору українського та закордонного законодавства, розглядається ретроспектива створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в призмі нормативно-правових актів України та їх імплементації до норм Євродиректив, здійснено порівняльну характеристику законодавства у країнах ЄС та України та вказано на необхідність наближення вітчизняного банківського законодавства до вимог Європейського Союзу. Проаналізовано основні функції та показники діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, фактори, що впливають на залучення коштів фізичних осіб на депозит, серед яких довіра вкладників до банківської системи, прибутковість за банківськими вкладами (відсотковий дохід), розмір гарантованих відшкодувань з Фонду і т.д. Визначено вплив облікової ставки НБУ на депозитні ставки, наведена динаміка вкладів фізичних осіб в банках-учасниках Фонду гарантування вкладів, які стабільно зростають. Розглянуто причини виникнення та стан погашення боргових зобов'язань фонду за отриманими кредитами від держави та вказано на необхідність реструктуризації заборгованості. Проаналізовано сценарії, що запропоновані Світовим банком щодо подолання кризових явищ Фонду та визначено, що в сьогоденнішніх реаліях значно збільшувати навантаження на діючі банки ризиковано*

Запропоновано напрями удосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні та визначено перспективи подальшого розвитку системи гарантування вкладів у напрямі адаптації до європейських норм, що підвищить стійкість до ризиків та сприятиме більшому внеску в збереження фінансової стабільності банківської системи України.

Ключові слова: *система гарантування вкладів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, розмір відшкодування, депозити, облікова ставка НБУ.*

Аннотация. *Экономика любого государства зависит прежде всего от стабильности банковской системы. Значительный сегмент данной деятельности составляют пассивные банковские операции в виде банковских вкладов (депозитов). С возможных путей обеспечения возврата вкладов физических лиц - страхования вкладов и их государственного гарантирования, Украиной приоритетным определено именно институт государственного регулирования банковских вкладов. В статье рассматривается сущность системы гарантирования вкладов со стороны украинского и зарубежного законодательства, ретроспектива создания Фонда гарантирования вкладов физических лиц через призму нормативно-правовых актов Украины, их имплементации согласно норм Евродиректив, осуществлено сравнительную характеристику законодательства в странах ЕС и Украины, определена необходимость сближения национального банковского законодательства с нормами Европейского Союза. Проанализировано основные функции и показатели деятельности Фонда гарантирования вкладов физических лиц, факторы, которые влияют на размещение денежных средств физических лиц на депозит, среди которых доверие вкладчиков к банковской системе, прибыльность банковских вкладов (процентный доход), размер гарантированных*

возмещений с Фонда и т.д. Определено влияние учетной политики НБУ на депозитные ставки, приведена динамика вкладов физических лиц в банках-участниках Фонда гарантирования вкладов, которые стабильно увеличиваются. Рассмотрено причины возникновения и состояние погашения долговых обязательств фонда за полученными кредитами от государства, акцентировано внимание на необходимости реструктуризации задолженности. Проанализированы сценарии, предложенные Мировым банком, касательно преодоления кризисных явлений Фонда и определено, что в современных реалиях значительно увеличивать давление на действующие банки рискованно. Предложено пути совершенствования деятельности Фонда гарантирования вкладов физических лиц в Украине и определено перспективы дальнейшего развития системы гарантирования вкладов в направлении адаптации к европейским нормам, что увеличит стойкость к рискам и способствует большему вкладу в обеспечение финансовой стабильности банковской системы Украины.

Ключевые слова: система гарантирования вкладов, Фонд гарантирования вкладов физических лиц, размер возмещения, депозиты, учетная ставка НБУ.

Summary. *The economy of any country depends primarily on the stability of the banking system and it caused. A significant segment of these activities are passive banking operations, mediated by the contract of Bank Deposit (Deposit). Of the two possible ways to ensure the return of deposits of physical persons – Deposit insurance and government guarantee of deposits, Ukraine is a priority recognized by the institution of the state guaranteeing Bank deposits. In article the essence of the system of guaranteeing deposits from the point of view of Ukrainian and foreign legislation, the retrospective creation of the Fund of guaranteeing deposits of individuals in the prism of normative-legal acts of*

Ukraine and their implementation standards Prodirect carried out a comparative description of the legislation in the EU and Ukraine, based on neophodnost approximation of national banking legislation to the European Union. Analyzed the basic functions and performance of the Deposit guarantee Fund of individuals, the factors influencing the attraction of funds of individuals on Deposit, including the confidence of depositors in the banking system and the Bank Deposit returns (interest income) and the amount guaranteed vdradmin from the Fund. The influence of the NBU discount rate to the Deposit rate, given the dynamics of individuals ' deposits in the participating banks of the Deposit guarantee Fund, which is steadily growing. Examines the causes and condition of repayment of debt obligations of the Fund received credits from the state and indicated the need for debt restructuring. Analyzed scenarios proposed by the world Bank to overcome the crisis phenomena of the Fund and determined that in today's reality, greatly increase pressure on the existing banks risky the directions of improvement of activity of Fund of guaranteeing deposits of individuals in Ukraine and defined the prospects of further development of the system of guaranteeing the deposits in the direction of adaptation of European norms, which will increase the resilience and to contribute to the greater contribution to the preservation of financial stability of the banking system of Ukraine.

Key words: *Deposit insurance system, the Deposit guarantee Fund of individuals ' deposits, the amount of compensation of deposits, the NBU discount rate.*

Постановка проблеми. Функціонування системи гарантування вкладів має значний вплив на стійкість фінансової системи України, її здатність нейтралізувати наслідки криз, передусім шляхом запобігання паніці вкладників та швидкого виведення з ринку неплатоспроможних фінансових установ. У системі гарантування вкладів в Україні нині відбуваються перетворення, зумовлені як уроками кризи, так і рухом до

європейських стандартів, тому важливо, щоб у результаті трансформації система гарантування вкладів набувала рис, які сприятимуть стабільності фінансової системи держави [1].

Така ситуація потребує більш детального аналізу, дослідження, формування пропозицій щодо класифікаційних ознак функцій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що сприятиме подальшому розвитку теоретичних і практичних аспектів системи гарантування вкладів та підвищенню ефективності функціонування банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему становлення і розвитку системи гарантування вкладів та функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб було розглянуто у працях багатьох науковців, серед яких А.Даниленко [1], О.Заславська [2], Б.Кинів [4], А.Оленчик [15], А.Скірка [11] та ін., але варто зазначити, що науковці в основному описують функції, принципи, особливості діяльності цього органу та незначна увага звертається саме на перспективи розвитку системи гарантування вкладів в умовах трансформаційних процесів банківської системи України та імплементації українського законодавства до європейських правових норм.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретичних і практичних аспектів функціонування системи гарантування вкладів та визначення напрямів удосконалення роботи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні з метою забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Система гарантування вкладів фізичних осіб - це система спеціально встановлених та нормативно закріплених на рівні держави умов діяльності уповноважених суб'єктів із забезпечення повернення депозитних коштів фізичних осіб на умовах платності, строковості та правочину щодо гарантування, оформленого у письмовій формі [2].

Згідно чинного українського законодавства, система гарантування вкладів фізичних осіб - це сукупність відносин, що виникають у зв'язку зі створенням і функціонуванням Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, виведенням неплатоспроможних банків з ринку та їхньою ліквідацією [3].

В Україні, система гарантування вкладів - це лише третій рівень захисту вкладів, але існують ще два рівні. Перший рівень -це ефективний банківський нагляд, бо ризики діяльності банків - і операційні, і фінансові - повинні відслідковуватися та виявлятися. Другий рівень - раннє втручання і врегулювання проблем, тобто запровадження додаткових механізмів на ранній стадії, щоб запобігти неплатоспроможності банку. ФГВФО починає здійснювати виплати, коли перші два рівні не спрацьовують [15].

В закордонній практиці під системою гарантування вкладів (Deposit Guarantee Schemes – DGS) розуміють систему, яка створена кредитними інституціями, метою якої є забезпечення повернення депозитів вкладникам (власникам рахунків) у разі виникнення проблем в одного з учасників [4].

Дослідження будь-якого явища неможливе без розуміння особливостей його виникнення та суті, визначення передумов формування та тенденцій розвитку. Саме тому, характеристику системи гарантування вкладів фізичних осіб необхідно починати із ретроспективи становлення нормативно-правової бази щодо регулювання діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні (табл.1).

Таблиця 1

**Еволюція нормативно-правових актів щодо регулювання діяльності
Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні**

Нормативний документ	Характеристика
Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків. Указ Президента України №996/98, від 10.09.1998 р. [5]	Документом затверджено Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів. Встановлено, що в разі недоступності вкладу в комерційному банку фізичній особі гарантується відшкодування за вкладом, включаючи відсотки, у розмірі вкладу, але не більше 500 грн.

Про Національний банк України. Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. [6]	Закон встановлює, що НБУ в межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, у т. ч. стабільності банківської системи.
Про банки і банківську діяльність. Закон України №2121-III від 07.12.2000 р [7].	Закон встановлює, що у разі порушення банками законодавства ... або здійснення ризикової діяльності, яка загрожує інтересам вкладників, НБУ має право застосувати певні заходи впливу...
Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Закон України № 2740-III від 20.09.2001 р. [8].	Законом передбачалось збільшення гарантованої суми відшкодування кожному вкладнику учасника (тимчасового учасника) Фонду гарантування коштів за його вкладом, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів до 1200 грн. Подальші підвищення (до 1500, до 2000, до 3000, до 8000, до 15 000, до 25 000, до 50 000 грн.) відбувались на підставі рішень адміністративної ради Фонду.
Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України. Закон України № 639-VI від 31.10 2008 р. [9].	Законом підвищено гарантований розмір відшкодування за депозитними вкладом фізичних осіб до 150 000 грн.
Про систему гарантування вкладів фізичних осіб. Закон України № 4452-VI від 21.09. 2012 р. [3].	Законом розширено повноваження ФГВФО в частині щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків; мінімальний розмір граничної суми відшкодування закріплено на рівні 200 тис. грн. , без можливості її зменшення; встановлено спрощений порядок проведення процедур, пов'язаних з придбанням інвестором неплатоспроможного або перехідного банку; визначено порядок виведення неплатоспроможного банку з ринку за участі держави в особі Міністерства фінансів України або державного банку.
Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. Закон України № 629-VIII від 16.07 2015 р. [10].	В Законі посилено повноваження ФГВФО як тимчасового адміністратора та ліквідатора, і підвищено його роль у підготовці до виведення неплатоспроможного банку з ринку; скорочено терміни виведення банку з ринку за участі держави; передбачено продаж активів банку лише на відкритому конкурсі, а основних засобів, оціночна вартість яких не перевищує 10 мінімальних заробітних плат на дату продажу, та малоцінні й швидкозношувані предмети, необоротні активи, балансова вартість яких за відповідною групою становить менше 10 мінімальних заробітних плат, – безпосередньо юридичній або фізичній особі, передбачені норми, які встановлюють реальну відповідальність пов'язаних осіб у випадку недостатності майна для розрахунків за вкладом фізичних осіб, які перевищують гарантовану суму, та іншими кредиторами банку.

Джерело: згруповано автором самостійно

Перші виплати ФГВФО в Україні були здійснені у 2001 р. вкладникам банку «Слов'янський» та банку «Україна». З 2001 до 2012 рр. до реформи Фонду і прийняття Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» було виплачено вкладникам 32 банків - 4,4 млрд грн, а загальна сума виплат з 2014 - 2017 рр. становила майже 90 млрд грн [15].

В період сьогодення, система гарантування вкладів в Україні адаптується до європейських правових норм і стандартів з урахуванням особливостей притаманних національному фінансовому сектору. Отже, актуальним є її перехід на якісно новий рівень, а саме забезпечення фінансової стабільності всієї держави. Враховуючи інтеграцію України до європейської спільноти, приведення внутрішнього законодавства у відповідність стандартам країн ЄС є першочерговим завданням системи державного управління.

З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС наша держава взяла на себе зобов'язання гармонізувати власне законодавство з нормами трьох Євродиректив — 2001/24/ЄС/, 2014/49/ЄС (стосується системи страхування вкладів), 2014/59/ЄС (регламентує раннє втручання в діяльність та загалом виведення кредитних установ з ринку), причому останні дві Директиви є ключовими для реформування системи гарантування вкладів в Україні.

Приведення українського законодавства у відповідність до Директиви про відновлення платоспроможності та врегулювання неплатоспроможності банків в Європейському союзі допоможе Україні забезпечити впорядковане врегулювання неплатоспроможних банків, із мінімальним впливом на економіку та державні фінанси та допоможе захистити фінансову стабільність та зменшить витрати платників податків.

Тому, варто провести узагальнення ознак правового функціонування системи гарантування вкладів у країнах ЄС та України (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика законодавства у країнах ЄС та України

Ознаки	Країни-члени ЄС	Україна
Законодавча база	Директива 2014/49/ЄС від 16.04.2014 р.	ЗУ "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" № 4452-VI від 21.09. 2012 р.
Правовий статус фонду	Може бути як державна, так і приватна установа	Державна юридична особа
Джерела фінансування створеного фонду	Диференційовані авансові платежі, які залежать від рівня ризиковості (risk based funding) установи	Квартальні авансові платежі (ex ante фінансування), від бази нарахування – 0,5% у національній валюті; 0,8% в іноземній валюті
Об'єкт захисту	Усі депозити фізичних та юридичних осіб (окрім деяких випадків)	Лише депозити фізичних осіб
Обмеження щодо відшкодування	Кошти власного капіталу, боргові цінні папери, векселі, вклади, пов'язані із шахрайськими схемами відмивання грошей тощо	Пов'язаним із банком особам; за вкладом, підтвердженим ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника; вкладками у банківських металах тощо
Учасники	Обов'язкова участь усіх кредитно-фінансових установ	Обов'язкова участь банків
Встановлений ліміт розміру відшкодування	100 000 євро	за курсом НБУ станом на 29.02.2020– 7500 євро (200 000 грн.)
Термін виплат	Упродовж 20 днів; з 01.01.2024 – 7 днів	Початок виплат не пізніше 20 або 30 роб. днів; упродовж дії тимчасової адміністрації та ліквідації

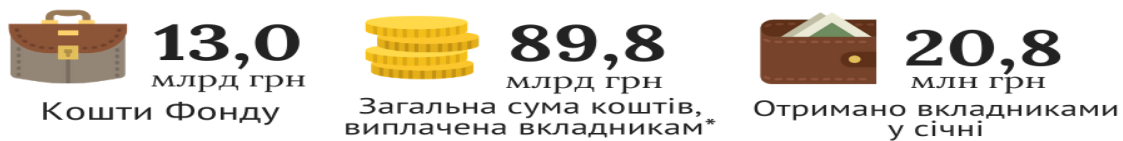
Джерело: складено за [11]

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб - це організація, що діє від імені держави і гарантує повернення депозитів вкладникам у разі ліквідації банку, а також виводить неплатоспроможні банки з ринку. Він має чіткий перелік учасників, серед яких вітчизняні банки та філії іноземних банків, які мають банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність і виконують установлені НБУ економічні нормативи щодо достатності капіталу і платоспроможності [12].

Основні показники діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на початок 2020 р. наведено на рис. 1.

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ

станом на 01.02.2020

БАНКИ, ЩО ВИВОДЯТЬСЯ З РИНКУ

* щодо банків, що були передані в управління Фонду після набуття чинності Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (23.02.2012)

Рис. 1. Основні показники діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на 01.02.2020 р. [12]

Гарантіями Фонду повністю покривається 41,8% від загальної суми вкладів, що становить 203,9 млрд грн. Частка ФОП у структурі вкладників становить 3,0%, а загальна сума їх вкладів на 01.02. 2020 р. - 31,1 млрд грн (6,4% від загальної суми вкладів) [16].

ФГВФО та інші учасники системи фінансової безпеки України змушені були долати наслідки фінансової та банківської кризи в Україні (2008–2009 та 2014–2016 рр.), а також з 2014 р. брати участь в очищенні банківського сектору.

За період діяльності Фонду було ліквідовано 95 банків, а у січні 2020 р. завершилася ліквідація п'яти банків та їх вкладникам в межах гарантованого відшкодування виплачено: ПАТ «ГРІН БАНК»- 3,7 млн грн, ПАТ «МІСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК» – 1 942,8 млн грн, ПАТ «БАНК «ДЕМАРК» – 993,6 млн грн., ПАТ «БАНК «ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА» - 13,6 млн грн; - АТ «КБ «ЕКСПОБАНК» - 295,7 млн грн [12].

На сьогодні не всі банки в Україні є учасниками Фонду, – виняток становить Ощадбанк, вклади в якому у повному обсязі гарантуються державою. Останнє суперечить принципам IADI та нормам ЄС, які

вимагають участі усіх кредитних установ у системі страхування вкладів. «Засади стратегічного реформування державного банківського сектору» (підтримані урядом у лютому 2016 р.) передбачали приєднання цього банку до ФГВФО з початку 2017 р.. Проте, на практиці виконання цього завдання ще не розпочалося. Однією із суттєвих причин затримки є необхідність здійснення одноразового внеску від Ощадбанку до ФГВФО у розмірі 1% від статутного капіталу, що є значною сумою [1].

За розрахунками НБУ, після долучення Ощадбанку до системи гарантування вкладів банку доведеться заплатити перший внесок до ФГВФО у розмірі 495 млн грн. Набагато більше навантаження — регулярні внески, які йому доведеться платити у Фонд, що за попередніми підрахунками на 1 жовтня 2020 р. становить 334 млн грн на квартал [14].

Якщо банк порушує закони або капітал падає нижче нормативів, НБУ відносить його до проблемних, а через півроку, якщо ситуація не покращилася — до неплатоспроможних і відкликає ліцензію. З цього моменту Фонд гарантування вкладів починає ліквідацію банку, яка може тривати до п'яти років. Ліквідацією займається тимчасова адміністрація, яка протягом 30 робочих днів формує реєстр вкладників.

Виплати відбуваються через банк-агент, який вибере Фонд гарантування вкладів, а кошти виплачуються тільки в національній валюті. Якщо вкладник оформив депозит в іншій валюті, йому відшкодовують в гривнях за офіційним курсом НБУ на дату визнання банку неплатоспроможним. При цьому, виплачують і тіло депозиту, і відсотки, але загальна сума гарантованої виплати не перевищує 200 тис. грн. З 01.01.2017 р. гарантування вкладів поширюється на фізосіб і фізосіб-підприємців.

Позитивним фактом є те, що на сьогодні Фонд розробляє проект закону, яким передбачатиметься поетапне збільшення до 2027 р. суми гарантованого відшкодування до 100 тис. євро в гривневому еквіваленті. В цілому, Фонд має намір до кінця 2020 р. зробити перше підвищення

гарантованого відшкодування.

Виплати Фонд гарантування вкладів робить у такій послідовності:

- зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди здоров'ю;
- виплата зарплат і пенсій;
- виплати вкладникам-фізособам сум, що перевищують 200 000 грн;
- вимоги фізичних осіб, платежі яких або на ім'я яких заблоковано.

ФГВФО не повертає такі депозити: вклади юридичних осіб, депозити в банківських металах, вклади у філіях іноземних банків, вклади, які були розміщені на більш вигідних договірних умовах у порівнянні з ринковими, вклади колишніх топ-менеджерів, аудиторів або юридичних радників збанкрутілих банків.

Фонд — це некомерційна та неприбуткова організація, яка поповнюється з декількох джерел: внесків банків-учасників, продажу майна збанкрутілих фінустанов, фінансової допомоги з бюджету і від міжнародних структур, кредитів НБУ і КМУ. Інвестувати в держоблігації Фонд поки що не може, бо ресурсів для таких інвестицій у нього просто немає.

Варто зазначити, що початковий збір сплачується протягом 30 днів від дати видачі банківської ліцензії у розмірі 1 % статутного капіталу. Регулярний збір сплачується на останній робочий день кожного кварталу, за розміром базової річної ставки – 0,5 % від бази нарахування в національній валюті та 0,8 % від бази нарахування в іноземній валюті.

Хоча, із зменшенням кількості банківських установ, котрі здійснюють платежі до Фонду, може настати ризик і зменшення самих платежів, що призведе до ще більшої кризової ситуації у дохідному кошику ФГВФО. Тому, при зменшенні кількості банків регулярний збір зростає меншими темпами та не лише за рахунок вищезазначених факторів.

На формування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб впливає і обсяг залучених депозитів фізичних осіб, оскільки база нарахування для розрахунку регулярного збору визначається як середньоарифметична за

розрахунковий період сума щоденних балансових залишків на рахунках з обліку вкладів фізичних осіб та відсотків за ними.

Тому, в контексті розгляду цього питання, варто проаналізувати динаміку вкладів фізичних осіб – учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2019 р. (табл.3).

Таблиця 3

**Вклади фізичних осіб в банках-учасниках Фонду гарантування
вкладів фізичних осіб за 2019 р.**

Період	Кількість банків-учасників	Кількість вкладників, тис. вкладників	Сума вкладів фізичних осіб, млн грн			Сума можливого відшкодування, млн грн	Середній розмір вкладу, грн
			Загальна сума вкладів, млн грн	в національній валюті, млн грн	в іноземній валюті, млн грн		
01.01.19	77	40 677	438 353	259 362	201 651	259 362	10 776
01.02.19	77	40 980	437 408	257 832	202 280	257 832	10 674
01.03.19	77	41 236	438 192	261 255	199 057	261 255	10 626
01.04.19	77	41 546	443 618	242 130	201 487	264 555	10 678
01.05.19	77	41 659	443 883	247 021	196 861	268 424	10 655
01.06.19	75	41 704	437 816	240 061	197 755	262 455	10 498
01.07.19	75	41 903	451 943	256 453	195 490	277 153	10 786
01.08.19	75	42 177	440 787	249 837	190 949	270 109	10 451
01.09.19	75	42 492	448 235	252 861	195 374	275 034	10 549
01.10.19	75	42 674	443 553	255 153	188 400	274 536	10 394
01.11.19	74	42 997	458 882	258 977	199 905	279 706	10 672
01.12.19	74	43 261	462 917	268 628	194 289	285 951	10 701
01.01.20	74	43 379	474 440	279 481	194 959	290 872	10 937

Джерело: [12]

З табл. 3 видно, що обсяги депозитних портфельів українських банків стабільно зростають. Зокрема, портфель депозитів в національній валюті за 2019 р. збільшився на 8%, за 2018 р.— на 15%, за 2017 р. на 20%. На збільшення обсягів вкладів, насамперед, вплинула стабілізація фінансової та економічної ситуації в Україні, зростання економіки і реальних зарплат, стабілізація курсу гривні.

Таким чином, на сьогодні в Україні сформувалися найбільш сприятливі умови для відкриття депозитних вкладів в банках: на ринку залишилися тільки найнадійніші банки, які пропонують вигідні умови саме на депозити в національній валюті.

Інформацію про вклади фізичних осіб у банках-учасниках фонду за 2018-2019 рр. наведено на рис.2.

Рис. 2. Вклади фізичних осіб у банках-учасниках фонду за 2018-2019 рр. [12]

З рис. 2 видно, що станом на 01.01. 2020 р. сума вкладів фізичних осіб в банках-учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб становить 474,4 млрд грн, що на 36,09 млрд грн більше ніж на 01.01.2019 р., них: вклади у національній валюті – 279,48 млрд грн (+1,4 млрд грн за місяць), вклади в іноземній валюті – 194,96 млрд грн (+11,5 млрд грн за місяць). Кошти 98,3% вкладників у банках-учасниках Фонду є повністю захищеними

вкладами (у розмірі від 10 грн до 200 000 грн) [12].

При залученні коштів на депозит банкам слід врахувати і показники довіри вкладників до банківської системи. За результатами опитування на тему заощаджень, проведеного Незалежною асоціацією банків України спільно з німецькою компанією Growth for knowledge (GfK), 100% опитаних мають поточні рахунки в банках та платіжні картки, однак до сервісів інтернет-банкінгу вдаються 73% респондентів, ощадними продуктами користуються 44%, серед них 39% мають строковий депозит: 29% – у національній, 15% – у іноземній валюті. 39% заощаджень фізичні особи накопичують саме за допомогою депозитів, оскільки такий спосіб капіталовкладень приносить додатковий дохід. Водночас, респонденти стверджують: що переважна частина населення довіряє цьому типу заощаджень, але потрібні гарантії повернення коштів на випадок криз і форс-мажорних ситуацій.

Варто акцентувати, що фізичні особи збільшать коштів на депозитних вкладах, якщо мінімальний відсоток прибутку від заощадження в національній валюті становитиме 20%, а в іноземній валюті респонденти очікують прибутку на рівні 9-10%.

Респонденти зазначили, що мають банківський депозит на суму до 35 тис грн, а 47% обрали б той спосіб, що максимально гарантував би збереження заощаджень. 36% респондентам важливо мати постійний доступ до своїх заощаджень, а 35% опитаних диверсифікували б свій незапланований дохід і використали б різні (два або більше) способи накопичувати та заощаджувати кошти [17].

Таким чином, при розміщенні коштів в банках на депозитних рахунках, вкладники, насамперед, враховують прибутковість за банківськими вкладами (відсотковий дохід), яка останнім часом стрімко знижується.

Процентні ставки по депозитах в кожному банку визначаються

комбінацією як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. До основних внутрішніх факторів можна віднести: рівень активності банку на ринку активних операцій і, відповідно, необхідний розмір ресурсу для фондування цих операцій. Серед зовнішніх факторів можна виділити кілька основних: стабільність і прогнозованість економічної ситуації, що подовжує терміни розміщення депозитів, лінія поведінки кола найближчих банків-конкурентів, а також вартість альтернативних варіантів розміщення ресурсів.

Банківська система призвичаюється до роботи в умовах низьких відсоткових ставок, оскільки ставки за депозитами фізичних осіб почали суттєво зменшуватися з грудня 2019 р. За прогнозами НБУ, на прибутковість депозитів в банках України в 2020 р. будуть впливати макроекономічна ситуація в країні і наявність альтернативних варіантів вкладення. У 2019 р. альтернативною банківським депозитам з високою прибутковістю були тільки облігації внутрішньої держпозики (ОВДП).

За даними НБУ за 2019 р. відсоток за короткостроковими депозитами в національній валюті (на 3 місяці) в українських банках знизився в середньому з 14,46 до 13,56%, за 6-місячними депозитами – з 14,98 до 14,19%, за річними – з 15,39 до 14,33% [13].

За січень-лютий 2020 р. відсотки по депозитах стали меншими на 1,2-1,5%, тобто існує ймовірність, що до кінця 2020 р. вони знизяться до 1% у іноземній валюті, а гривневі – нижче 10%. Це відбудеться за умови подальшого зниження облікової ставки НБУ, затвердження нової програми з МВФ та може викликати хвилю невдоволення серед вкладників.

На зниження ставок за депозитними вкладами вплинуло і зниження облікової ставки НБУ, яка є індикатором зниження рівня інфляції. У 2019 р. правління НБУ послідовно знижувало облікову ставку: з 17% у липні, до 16,5% у вересні, до 15,5% у жовтні, 13,5% у грудні, з лютого 2020 р. вона зменшилась до 11% [13].

Навіть, після чергового зменшення облікової ставки, вона все ще висока у порівнянні з іншими державами. Вища лише в Аргентині, Венесуелі, Пакистані та кількох африканських та азійських країнах, а у США облікова ставка становить -2,25%, в Європейському Союзі- 0,25%.

Проте, попри зміцнення гривні у 2019 р., економічна ситуація в Україні все ще нестабільна, а загроза зростання інфляції реальна. Економісти називають зміцнення гривні аномальним, яке відбулося через збіг таких обставин як перекази коштів заробітчани, інвестиції іноземців в облігації та врожаї і одночасне зростання на них цін на міжнародному ринку.

Через масштабність кризи та дії Нацбанку, банківських відрахувань катастрофічно не вистачає, тому Фонд змушений позичати у НБУ, Мінфіну (держбюджету). Протягом 2014-2016 рр. для забезпечення значних обсягів виплат вкладникам неплатоспроможних банків Фонд залучив у Міністерства фінансів кредити у вигляді державних цінних паперів на загальну суму 59,6 млрд грн. Вартість запозичень від Міністерства фінансів становила від 9,99% до 12,5% річних. У 2014-2015 році Фонд отримав кредити від НБУ на суму понад 20 млрд грн під 12,5-14%.

На сьогодні ФГВФО має заборгованість перед Міністерством фінансів у розмірі 49 млрд грн за основною частиною запозичень.

Наразі, фінансовий стан Фонду гарантування вкладів дозволяє здійснювати дострокові погашення векселів без загрози для його фінансової стійкості. До того ж, дострокове повернення боргу значно зменшує витрати Фонду у майбутньому.

В 2019 р. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб достроково погасив черговий вексель на суму 2,6 млрд грн і повністю розрахувався за першим кредитним договором з Міністерством фінансів на загальну суму 10,12 млрд грн.

Залишок боргових зобов'язань у вигляді векселів становить 49,44 млрд

грн. і за цією заборгованістю в майбутньому потрібно буде сплатити понад 67,44 млрд грн процентних витрат [18].

За рахунок чотирьох дострокових погашень Фонд скоротив витрати на сплату відсотків за векселями на 12,34 млрд грн. Однак, сума загальних майбутніх витрат за борговими зобов'язаннями Фонду є занадто великою, у першу чергу, за рахунок процентних витрат, які значно перевищують суму самого кредиту. У січні 2019 р. Фонд повністю розрахувався за своїми зобов'язаннями перед Національним банком.

Тому, як першочергове стратегічне завдання, Фонду - це питання реструктуризації заборгованості за відсотками по кредитах Міністерства фінансів для чого планується за сприяння Світового банку та ЄБРР залучити до реалізації цього завдання експертів вищої кваліфікації.

На сьогодні, існує декілька непростих сценаріїв, розроблених спільно зі Світовим банком, як урятувати ФГВФО від банкрутства.

Перший сценарій пропонує фонду гасити векселі достроково, на дев'ять років запровадити спеціальний збір для банків-учасників і зобов'язати Ощадбанк приєднатися до Фонду та платити внески, що дало б можливість знизити на 25 млрд грн витрати на оплату відсотків і погасити практично повністю борг перед Мінфіном, при цьому сценарії дефіцит капіталу все одно зберігається до 2030 р.

Другий сценарій пропонує збільшити суму гарантування вкладів із 200 тис грн до 800 тис грн, підвищити базові ставки для банків-учасників на 20% на п'ятирічний строк, на один рік запровадити спецзбір, знову-таки зобов'язати Ощадбанк платити внески та конвертувати борг Фонду. За цього сценарію, Фонд гарантування вкладів може вийти у прибуток уже в 2022 р., але навантаження на банки однаково зростуть, а підвищення суми гарантування не тільки, як вважає Світовий банк, залучить клієнтів у банківську систему, а й збільшить зобов'язання Фонду перед вкладниками, якщо хтось із банків залишить ринок.

Третій сценарій передбачає, що крім традиційної участі Ощадбанку в системі гарантування, пропонується запровадити спеціальний збір для банків на сім років у розмірі 50% від регулярного збору, і всі вільні кошти Фонду інвестувати в ОВДП [19].

Розглядаючи три сценарії варто зазначити, що в сьогоденнішніх реаліях значно збільшувати навантаження на діючі банки ризиковано. Оскільки, відповідно до законодавства на рахунках Фонду акумулюється 2,5% до загального обсягу вкладів фізичних осіб, тоді як у світі цей відсоток коливається від 1% до 1,5% та при стандартних ризиках банківської системи цього достатньо. На випадок, коли виникне така ситуація, яка була у 2014-2015 рр., то без державної підтримки ФГВФО не обійтись, бо в усьому світі передбачений механізм кредитування таких Фондів.

Висновки. Аналіз проблем функціонування діючої в Україні системи гарантування вкладів і відмінностей українського та європейського законодавства у цій сфері дає можливість окреслити наступні необхідні заходи щодо її вдосконалення:

- наблизити вітчизняне банківське законодавство щодо гарантування вкладів до вимог Європейського Союзу, зокрема до Директиви 2014/49/ЄС та 2014/59/ЄС.
- перехід до диференційованої системи внесків до Фонду залежно від ризиків, які має кредитна установа;
- поетапно збільшувати гарантованої суми вкладу;
- розширити коло суб'єктів, яким гарантується повернення вкладів, шляхом внесення змін до Закону України «Про Національний банк України» та Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» щодо гарантування повернення вкладів фізичним та юридичним особам (малому бізнесу, фермерам, дрібним підприємцям);
- удосконалити взаємодію між учасниками системи фінансової безпеки, передусім – обміну інформацією;

- скоротити максимальний термін між банкрутством банку та датою початку видачі вкладів;
- розширити практичний набір механізмів примусової реструктуризації (виведення з ринку) банків;
- підвищити ефективність реалізації активів неплатоспроможних банків;
- розширити коло фінансових інституцій – учасниць системи гарантування вкладів за рахунок Ощадбанку, а також у перспективі – кредитних спілок;
- забезпечити прозору роботу судової системи та дій від ФГВФО і НБУ;
- провести зміни у системі фінансування Фонду, що полягає у відмові від державних позик;
- підвищувати соціальну поінформованість населення шляхом створення нових відеороликів, проведення різних конференцій в режимі онлайн, де б кожен бажаючий міг долучитися та ставити питання особам фонду через мережу Інтернет.
- вирішити проблему реструктуризації боргових зобов'язань ФГВФО перед Міністерством фінансів України.

Реалізація наданих рекомендацій визначить чітку перспективу подальшого розвитку системи гарантування вкладів у напрямі адаптації європейських норм, підвищить стійкість до шоків та сприятиме більшому внеску в збереження фінансової стабільності банківської системи України.

Література

1. Даниленко А. Еволюція системи гарантування вкладів до світових стандартів: макропруденційний аспект // *Visnyk of the National of Ukraine*. 2017. No. 242. PP.15-30.
2. Заславська О.І. Тенденції розвитку вкладів фізичних осіб в Україні //

- Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. 2016. Випуск 16. С. 121-128.
3. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України № 4452-VI від 23.02.2012. (редакція 17.10.2019). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (дата звернення 21.02.2020).
 4. Кинів Б.Ю. Правові аспекти функціонування системи гарантування вкладів банківського союзу ЄС Legal aspects of deposit guarantee schemes of European banking union. URL: http://vjhr.sk/archive/2015_4_2/7.pdf (дата звернення 22.02.2020).
 5. Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків. Указ Президента України № 996/98, від 10.09.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996/98> (дата звернення 21.02.2020).
 6. Про Національний банк України. Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. (редакція 17.10.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення 21.02.2020).
 7. Про банки і банківську діяльність. Закон України №2121-III від 07.12.2000 р. (редакція 13.02.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 21.02.2020).
 8. Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Закон України № 2740-III від 20.09.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2740-14/card2#Card> (дата звернення 21.02.2020).
 9. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України. Закон України № 639-VI від 31.10 2008 р. (редакція 14.04.2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-17> (дата звернення 21.02.2020).
 10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку. Закон України № 629-

- VIII від 16.07 2015 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/629-19>
(дата звернення 21.02.2020).
- 11.Скірка А. Зарубіжний досвід функціонування світової системи гарантування вкладів: уроки для України // Світ фінансів. 2016. №1. С. 74-85.
- 12.Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/statistics>. (дата звернення 25.02.2020).
- 13.Офіційний сайт Національного банку України. URL: (дата звернення 25.02.2020).
- 14.У НБУ розповіли, що держава планує робити з Ощадним банком. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/u-nbu-rozpovili-shcho-derzhava-planuje-robiti-z-oshchadbankom-649344.html> (дата звернення 26.02.2020).
- 15.Оленчик А. Фонд гарантування вкладів. URL: https://lb.ua/economics/2018/01/18/387504_andriy_olenchik_fond_garantuvannya.html(дата звернення 27.02.2020).
- 16.У Фонді гарантування вкладів заяви про зростання вкладів фізичних осіб у січні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2883746-u-fondi-garantuvanna-zaavili-pro-zrostanna-vkladiv-fizosib-u-sicni.html>(дата звернення 27.02.2020).
- 17.Коробкова О. Яким є попит на банківські послуги та які перспективи його зростання в Україні? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/01/2/655470/> (дата звернення 26.02.2020).
- 18.Фонд гарантування достроково погасив перед Мінфіном ще 2,6 мільярда боргу. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/07/12/649599/>(дата звернення 27.02.2020).
- 19.Фонд гарантування вкладів-банкрут. URL: <https://tva.ua/2019/02/03/zmi-fond-harantuvannya-vkladiv-fizychnykh-osib-bankrut/> (дата звернення 28.02.2020).

References

1. Danylenko A. Evoljucija systemy garantuvannja vkladiv do svitovyh standartiv: makroprudencijnyj aspekt // Visnyk of the National of Ukraine. 2017. No. 242. PP.15-30.
2. Zaslavs'ka O.I. Tendencii' rozvytku vkladiv fizychnyh osib v Ukrai'ni // Visnyk Volyns'kogo instytutu ekonomiky ta menedzhmentu. 2016. Vypusk 16. S. 121-128.
3. Pro systemu garantuvannja vkladiv fizychnyh osib: Zakon Ukrai'ny № 4452-VI vid 23.02.2012. (redakcija 17.10.2019). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (accessed:21.02.2020).
4. Kyniv B.Ju. Pravovi aspekty funkcionuvannja systemy garantuvannja vkladiv bankivs'kogo sojuzu JeS Legal aspects of deposit guarantee schemes of European banking union. URL: http://vjhr.sk/archive/2015_4_2/7.pdf (accessed:22.02.2020).
5. Pro zahody shhodo zahystu prav fizychnyh osib – vkladnykiv komercijnyh bankiv. Ukaz Prezydenta Ukrai'ny № 996/98, vid 10.09.1998 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996/98> (accessed:21.02.2020).
6. Pro Nacional'nyj bank Ukrai'ny. Zakon Ukrai'ny № 679-XIV vid 20.05.1999 r. (redakcija 17.10.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (accessed:21.02.2020).
7. Pro banky i bankivs'ku dijal'nist'. Zakon Ukrai'ny №2121-III vid 07.12.2000 r. (redakcija 13.02.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>(accessed:21.02.2020).
8. Pro fond garantuvannja vkladiv fizychnyh osib. Zakon Ukrai'ny № 2740-III vid 20.09.2001 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2740-14/card2#Card> (accessed:21.02.2020).
9. Pro pershochergovi zahody shhodo zapobigannja negatyvnym naslidkam finansovoi' kryzy ta pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrai'ny. Zakon Ukrai'ny № 639-VI vid 31.10 2008 r. (redakcija

- 14.04.2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-17>
(accessed:21.02.2020).
- 10.Pro vnesennja zmin do dejakyh zakonodavchyh aktiv Ukrai'ny shhodo udoskonalennja systemy garantuvannja vkladiv fizychnyh osib ta vyvedennja neplatospromozhnyh bankiv z rynku. Zakon Ukrai'ny № 629-VIII vid 16.07 2015 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/629-19>
(accessed:21.02.2020).
- 11.Skirka A. Zarubizhnyj dosvid funkcionuvannja svitovoi' systemy garantuvannja vkladiv: uroky dlja Ukrai'ny. Svit finansiv. 2016. №1. S. 74-85.
- 12.Oficijnyj sajt Fondu garantuvannja vkladiv fizychnyh osib. URL: <http://www.fg.gov.ua/statistics>. (accessed:25.02.2020).
- 13.Oficijnyj sajt Nacional'nogo banku Ukrai'ny. URL: (accessed:25.02.2020).
- 14.U NBU rozpovily, shho derzhava planuje robyty z Oshhadnym bankom. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/u-nbu-rozpovili-shcho-derzhava-planuje-robiti-z-oshchadbankom-649344.html>
(accessed:26.02.2020).
- 15.Olenchuk A. Fond garantuvannja vkladiv. URL: https://lb.ua/economics/2018/01/18/387504andriy_olenchik_fond_garantuvannya.html(accessed:27.02.2020)
- 16.U Fondi garantuvannja vkladiv zajavy pro zrostannja vkladiv fizychnyh osib u sichni. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2883746-u-fondi-garantuvanna-zaavili-pro-zrostanna-vkladiv-fizosib-u-sicni.html>
(accessed:27.02.2020).
- 17.Korobkova O. Jakym je popyt na bankivs'ki poslugy ta jaki perspektyvy jogo zrostannja v Ukrai'ni? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/01/2/655470/> (accessed:26.02.2020).
- 18.Fond garantuvannja dostrokovogo pogasyv pered Minfinom shhe 2,6 mil'jarda borhu. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/07/12/649599>

/(accessed:27.02.2020).

19. Fond garantuvannja vkladiv-bankrut. URL: epravda.com.ua.
<https://tva.ua/2019/02/03/zmi-fond-harantuvannia-vkladiv-fizychnykh-osib-bankrut/> (accessed:28.02.2020).